

1. Oltar sv. Josipa

OBNOVA KULTURNE BAŠTINE U LEGRADU

IZMJEŠTENA NASTAVA - RESTAURIRANJE I KONZERVIRANJE OLTARA SV. JOSIPA U RKT ŽUPNOJ CRKVI PRESVETOG TROJSTVA U LEGRADU

UVOD

*R*estauratorsko konzervatorskim radovima na kulturnom dobru koje se nalazi u rkt. župnoj crkvi Presvetog Trojstva u Legradu nastavljena je suradnja Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (u daljnjem tekstu Akademija) s Općinom Legrad (u daljnjem tekstu Općina) koja je započela 1996. kao terenska nastava slikarstva za studente Slikarskog odsjeka Akademije, tijekom mandata dekanice prof. Dubravke Babić te tadašnjeg mentora terenske nastave za studente Slikarskog odsjeka, akademskog slikara Tonija Franovića. Međutim, tijekom stvaranja plana i programa za studij restauriranja i konzerviranja umjetnina, temeljem kojega je 1997. ustrojen novi Odsjek za restauriranje umjetnina na Akademiji¹ po prvi puta u Republici Hrvatskoj, razmišljalo se o uključivanju studenata novoga Odsjeka za restauriranje umjetnina (u daljnjem tekstu ORU) u projekt obnove naše kulturne baštine. Razgovori i planovi, vezani za taj projekt, naišli su na zainteresiranost stručnjaka i nastavnika i sa stranih fakulteta koji se bave obrazovanjem restauratora i konzervatora na području Srednje Europe, pa se nametnula misao da bi takav projekt mogao biti prepoznat kao međunarodni projekt unutar suradnje sveučilišta zemalja Srednje Europe (CEEPUS*, 1996.) od kojeg bismo imali i odgovarajuću financijsku potporu radi razmjene nastavnika i studenata i dr. Stjecajem okolnosti, CEPUS programu su dani drugi prioriteti.

Budući je naš plan i program za studij restauriranja/konzerviranja umjetnina dobio pet pozitivnih međunarodnih i domaćih recenzija, upisali smo prvu generaciju studenata akademske godine 1997./98. i počeli raditi na realizaciji zamišljenoga projekta. U tu svrhu napravljene su, između ostaloga, i temeljne postavke izmještene nastave za studente ORU na našoj Akademiji.

Temeljna svrha ovoga projekta za obnovu oltara sv. Josipa jest restauratorsko konzervatorski zahvat s ciljem spašavanja kulturne baštine. Unutar toga projekta zamišljeni su projekti ili programi znanstvenog istraživanja objekta koji bi pridonijeli boljem poznavanju samoga objekta te razvoju metode za razumijevanje baštine kao odgojnog i obrazovnog pristupa u edukaciji budućih stručnjaka². Zbog tog razloga, a s obzirom na narav i značenje odabranog područja djelovanja, projekt smo nazvali PILOT PROJEKT - LEGRAD 1999. Njegovu realizaciju bilo je moguće provesti zahvaljujući zadovoljavanju nekoliko osnovnih uvjeta: 1. Osnivanje Odsjeka za restauriranje umjetnina na Akademiji likovnih umjetnosti temeljem plana i programa koji je prihvaćen na Znanstveno-nastavnom vijeću Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (13. veljače 1997), odobren od Nacionalnog vijeća za visokoškolsku naobrazbu RH (30. lipnja 1997.) te Senata Sveučilišta u Zagrebu (16. rujna 1997); 2. Prijedlog projekta izmještene nastave i operacionalizacije koji je napravila doc.dr. Š. Horvat-Kurbegović, pročelnik ORU, a prihvatilo Znanstveno nastavno vijeće Akademije 17. lipnja 1999.; 3. Slijed

višegodišnje dobre suradnje između Općine Legrad i Akademije koja je uspostavljena radi terenske nastave slikanja u prirodi i nastavljena izmještenom nastavom radi obnove kulturnog dobra; 4. Zaključenje Ugovora o osiguranju, organizaciji i izvođenju izmještene nastave za studente Akademije prema planu i programu studija za restauriranje koji je utanačen između Akademije likovnih umjetnosti po dekanici prof. Dubravki Babić i Općine Legrad po načelniku Mladenu Verniću, 1. srpnja 1999.; 5. Zaključenje Ugovora o djelu s mr. Evom Winkler, spec. rest. kojim se regulira mentorstvo našim studentima i koja je prvotno predložila restauratorsko-konzervatorske radove na oltaru sv. Josipa.

Ovdje želimo posebno istaći da je s cijelim projektom upoznat varaždinski biskup, msgr. Marko Culej, koji nam je dao podršku, posjetio studente, njihovu izložbu i prezentaciju radova i upoznao se s radovima na oltaru i slikama u crkvi te im dao svoj blagoslov.

POČETAK OBNOVE OLTARA I IZMJEŠTENE NASTAVE

Slijedom stvorenih uvjeta i okolnosti, ali i želje, volje i nastojanja da pridonesemo obnovi kulturne baštine Republike Hrvatske važne za identitet i opstojnost pojedinca, naroda i države u cjelini te prepoznavanja vrijednosti PILOT PROJEKTA - Legrad 1999. i izmještene nastave u cjelini, otputovali su vlakom prema Koprivnici te autobus za Legrad, studenti I. generacije restauratorskog studija, dana 11. srpnja 1999. zajedno s voditeljem i mentorom izmještene nastave, dr. Šefkom Horvat Kurbegović i koordinatorom i mentorom za slikanje i crtanje asistentom Tonijem Franovićem. U Legradu nas je dočekala mentorica i odgovorna voditeljica restauratorsko-konzervatorskog zahvata mr. Eva Winkler, specijalista restauracije, s kojom isti dan odlazimo u crkvu i započinjemo s realizacijom programa.

U izmještenoj nastavi u Legradu sudjelovali su studenti restauratorskog studija ORU oba smjera, restaurator-slikar: Vesna Gredelj, Andrej Dokić, Zoran Tokić i Milivoj Čeran; restaurator-kipar: Željka Rončević, Saša Segulin, Marija Reberski, Marko Grbelja i Hrvoje Gregurić. Studenti su sa svojim mentorima i voditeljima te povremeno, po potrebi, sa stručnim suradnikom dipl. rest. Katarinom Nikolajević, ml. as. Tamarom Ukrainčika, akad. slikar, mr. rest. u tijeku, na izmještenoj nastavi boravili od 11. srpnja do 30. srpnja 1999. godine. Radove je trebala, prema našem saznanju, nastaviti Eva Winkler u skladu s pregovorima koji su se vodili, o početku i o nastavku radova obnove s predstavnikom Općine Legrad načelnikom Mladenom Vernićem i dr. Radovi se nisu nastavili iz nama nepoznatih razloga (Dopis Općine Legrad od 28. lipnja 2000.).

TEMELJNE POSTAVKE PROJEKTA OBNOVE

Briga o ukupnoj baštini, ne samo kao okruženju, već i vrijednostima koje poruke prošlosti prenose u budućnost, kao i parametru identiteta na određenom prostoru, zahtijeva multidisciplinarni i multikulturološki pristup. Destruktivne pojave na djelima kulture baštine posljedice su, osim rata, razaranja, neznanja i nemara, i procesa koji izaziva zagađenje otvorenog i zatvorenog prostora, upotrebe neadekvatnog materijala za gradnju kulturnog dobra, ali i restauraciju i konzervaciju, nepoštivanja normi itd. Kada govorimo o graditeljskoj baštini ili točnije o Crkvi Presvetog Trojstva, moramo, nažalost, konstatirati da se nalazi u katastrofalnom stanju koje ima odraza na kulturno dobro koje se u njoj nalazi. Jedan od glavnih uzroka je ukupna vlaga (npr. kapilarna, krovna) koja je narušila ovaj

vrijedan objekt kulturne baštine i koja će se morati u potpunosti sanirati ukoliko želimo to vrijedno kulturno nasljeđe spasiti za sadašnje i buduće naraštaje. Zbog tog razloga treba naglasiti multidisciplinarni pristup u obnovi koji podrazumijeva suradnju stručnjaka različitih disciplina i područja znanosti kao i restauratorsko-konzervatorske struke. Svi oni moraju uspostaviti valjanu multidisciplinarnu komunikaciju, međusobno se uvažavati, poštivati etiku, norme i konvencije koje nalazimo u brojnim preporukama UNESCO, ICCROM, ENCORE, ECCO i drugdje (*).

Tijekom prethodnih godina (1995., 1996., 1997.), a posebno ljetnog semestra akad. godine 1998./99. razmatrali smo mogućnosti organiziranja izmještene nastave u novim okolnostima, aktualizirajući dogovor iz 1996. godine. Predstavnici Akademije, Toni Franović i Šefka Horvat Kurbegović, sastali su se više puta s predstavnicima općine Legrad i načelnikom gosp. Mladenom Vernićem te 7. svibnja 1999. dogovorili realizaciju izmještene nastave. Za tu praksu bilo je potrebno poduzeti cijeli niz aktivnosti od kojih ćemo nabrojati samo neke - Toni Franović, mentor za crtanje, uspio je napraviti dobru pripremu i koordinaciju sa svim relevantnim čimbenicima na općinskoj i županijskoj razini te dogovorio i sastanak s varaždinskim biskupom msgr. Markom Culejem koji je održan 11. srpnja 1999.; doc. dr. sc. Šefka Horvat Kurbegović, voditelj izmještene nastave i mentor, napravila je idejni koncept i dala temeljne odrednice za izmještenu nastavu pa je u tu svrhu napravila plan i program, pripremila popis materijala, organizirala studente i suradnike, dogovorila teme predavanja i drugo; mr. Eva Winkler, koja je svojom stručnošću i iskustvom napravila izbor objekta, osiguravala vrsnoću restauratorsko-konzervatorskog zahvata na oltaru sv. Josipa, odabrala ga, započela je spašavati slike sv. Lucije i Krunidbe u istoj crkvi te doprinjela operacionalizaciji.

STANJE OBJEKTA CRKVE

Rimokatolička župna crkva posvećena Presvetom Trojstvu nalazi se u središtu naselja Legrad. Sagrađena je na mjestu drvene crkve iz 1659. godine. Gradnja sadašnje rimokatoličke crkve smješta se u vrijeme XVIII. stoljeća (1779. -1784.) pa je to kasno barokna župna crkva koju je posvetio biskup Antun Zlatarić 29. kolovoza 1784. godine što je i napisano desno od ulaza u crkvu. Legradska župna crkva ima posebno vrijedne zidne slikarije koje unutrašnjosti crkve daju poseban sklad i uzvišenost. Pretpostavlja se da su zidne slikarije nastale 1793. i pripadaju tirolskoj iluzionističkoj školi. U legradskoj crkvi posebno su vrijedni vitraji i unutrašnji inventar od kojih je 25 predmeta pod zaštitom. U svetištu i lađi nalazi se šest baroknih oltara posebne vrijednosti, od kojih glavni oltar potječe iz 1870. godine i posvećen je Presvetom Trojstvu. Pet pobočnih oltara posvećeni su sv. Josipu, Srcu Isusovu, Majci Božjoj Lurdskoj, sv. Petru, Majci Božjoj Karmelskoj i sv. Križu. Smatra se da su oltari nastali u razdoblju od 1757. do 1788. godine kao djelo tirolskih majstora. U svetištu se nalazi i krstionica izrađena u baroknom slogu, a na koru se nalazi jedan kip Majke Božje Čenstohovske. Od posebne umjetničke vrijednosti je propovjedaonica (1797.) dok su orgulje novijeg datuma: izrađene 1933. godine u tvrtki M. Hefferer, udova i sin³.

Iako je legradska župna crkva temeljitije renovirana 1910. godine, danas se nalazi u vrlo velikom stupnju oštećenja što je uglavnom posljedica kapilarne vlage u zidovima i krovne vlage oštećenog zvonika. Prema podacima dobivenim u Općini Legrad, rimokatolička župna crkva sa župnikom vlč. Ivanom Peterom i crkvenim odborom te s Općinom Legrad, pokrenula je 1998. godine projekt obnove i sanacije Župne crkve Presvetog Trojstva. Pristupilo se izradi projektne dokumentacije za obnovu u čemu je financijskim sredstvima pomogla Koprivničko-križevačka županija te Općina Legrad

proračunom za 1999. godinu. Cjelokupni projekt obnove predviđen je u nekoliko godina, a prva faza radova obuhvaća zaštitu objekta od djelovanja vlage, obnove fasade i zvonika crkve (Projekt sanacije izradio ARP d.o.o., Sv. Ivan Zelina).

U te poslove, nije uključena Akademija jer joj to i nije djelatnost, međutim, paralelno sa sanacijom zgrade, Akademija se uključila u obnovu vrijednog inventara - kulturnog dobra smještenog u crkvi: oltara sv. Josipa, slike sv. Lucije i slike Krunidba. Upravo sanacija zgrade same crkve, posebno radi vlage u objektu, bit će jedan od ključnih čimbenika u njezinoj djelotvornoj zaštiti i očuvanju te jamstvo da će restaurirani i konzervirani oltar, i drugi sadržaji, doći u povoljnije mikroklimatske uvjete koji će omogućiti njihovo duže trajanje.

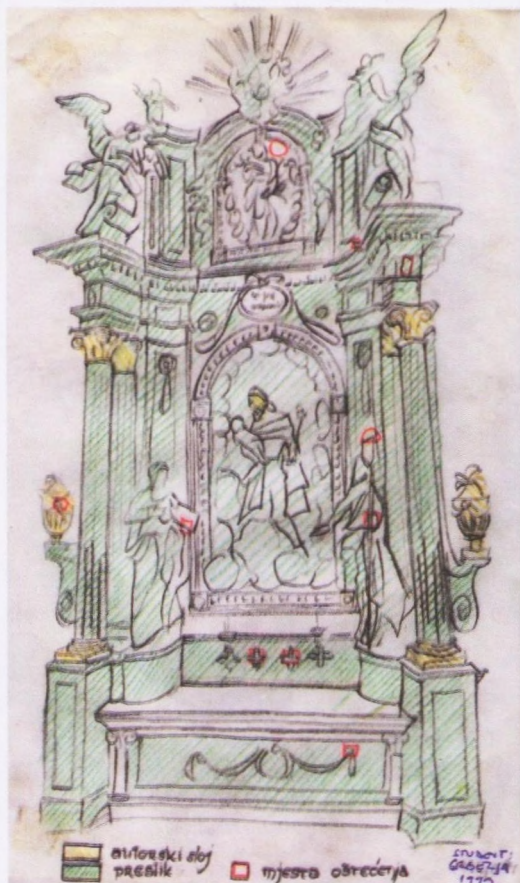
PRELIMINARNA ISTRAŽIVANJA

S ciljem utvrđivanja stanja objekata koje ćemo podvrci restauratorsko-konzervatorskom zahvatu i uvjeta u kojima se objekti nalazi napravljena su preliminarna ispitivanja tijekom 1999. i kasnije. Rezultati preliminarnih ispitivanja su sljedeći:

1. Oltar sv. Josipa, nepoznatog autora, polikromirano je pozlaćeno i posrebreno drvo dimenzije 243 x 120 x 450 cm. U središnjem dijelu oltara, nalazi se kip sv. Josipa s malim Isusom u desnoj ruci. Okružen je oblacima i kipovima sv. Joakima i sv. Ane s lijeve i desne strane. Na vrhu atike je kip sv. Lucije u čijoj ravnini se nalaze figure klečećih anđela. Također je na lijevoj i desnoj strani ukrasnog okvira atike smještena po jedna figura anđela na oblacima te sa svake strane po jedna glava kerubina. Na vrhu oltara nalazi se Isusovo srce sa zrakama. Drvo oltara pokazuje vidljive tragove tesanja, rupe od klinova, a tragovi crvotočina vidljivi su gotovo po cijeloj površini. Slikani sloj oltara je gotovo u cijelosti preslikan pa nije moguće ocijeniti stanje originala. Preliminarna istraživanja pokazuju da je preslikana i imitacija mramora u potpuno drugim tonovima. Preslika je rađena u jednom sloju pa je originalni sloj u relativno dobrom stanju. Također je preslikan originalan sloj pozlate i posrebrjenja slojem novih metalnih aplikacija. Originalni sloj je većim dijelom zaštićen tankim slojem laka zbog kojega je skidanje preslika mehaničkim putem bez upotrebe veće količine otapala (osim kod niša) bilo relativno lako.
2. Slika sv. Lucije i slika Krunidba. Slika svete Lucije i Svete Krunidbe, nepoznatog autora, koja se nalazila u crkvi, pokazivala je veliki stupanj oštećenja, prije svega zbog posljedica vlage i reakcija materijala od kojih je napravljena. Smatra se da je slika nastala u vremenu nastanka oltara (1757. - 1788.). Slika je dimenzije 158 x 82 cm s ukrasnim okvirom (posrebreno, pozlaćeno i polikromirano drvo) dimenzije 185 x 105,5 x 11 cm na vrhu s ornamentom (103 x 139 x 7 cm).
3. Mikroklimatski uvjeti u crkvi utvrđeni su mjerenjem relativne vlage i temperature u vremenskim razmacima tijekom dana i tijekom izmještene nastave.

PLAN I PROGRAM RADOVA RESTAURATORSKO-KONZERVATORSKI RADOVI

Plan i program konzervatorsko-restauratorskih radova tijekom prve faze Pilot projekta (11.-30. srpnja 1999.) podrazumijeva cjelovito upoznavanje objekta u funkciji restauratorsko-konzervatorskog zahvata na: 1. oltaru sv. Josipa, koji se sastoji od dijagnostike zatečenog stanja, čišćenja i skidanja preslika, znanstveno-stručne dijagnostike, uzimanja uzoraka za kemijske analize veziva i pigmenata, in-

2. Shematski prikaz oltara sa markacijama uratka
3. Oltar sv. Josipa
4. Demontaža oltara

strumentalne dijagnostike, mikropreslike, stabiliziranja i konsolidiranja drvenoga nosioca i slično, uz obvezatno dokumentiranje zatečenog stanja pojedinačnih faza restauratorsko- konzervatorskog zahvata i dr.; 2. slikama sv. Lucije i Krunidbe, koji se sastoji od dijagnosticiranja oštećenja slike sv. Lucije i Krunidbe, stručno znanstvene obrade, uzimanja uzorka za analize, a kojoj je prijetilo potpuno uništenje zbog velike vlage u crkvi i kemijskih reakcija destruktivne naravi, čišćenja, podljepljivanja i dr.

Metodologija cjelovitog upoznavanja objekta baštine za studente bila je podijeljena u pet osnovnih tematskih jedinica međusobno usko povezanih: 1. likovni pristup: slikanje i crtanje unutrašnjeg i vanjskog dijela crkve prema predlošku (mentor Toni Franović); 2. znanstveni pristup: analiza oltara, određivanje uzoraka propadanja, karakterizacija premaza, mikropresjek i drugo (mentor Šefka Horvat Kurbegović); 3. nastavni pristup: predavanja o tehnologiji, materijalima, normama i konvenciji, povijesti crkve i baštine toga kraja (predavači Šefka Horvat - Kurbegović, odnosno D. Feletar); 4. restauratorski pristup: restauratorska dokumentacija, dokumentacijsko crtanje, fotografiranje, priprema za rad i demontiranje oltara i dr. (mentor Eva Winkler); 5. restauratorski rad na korpusu i skidanje preslika skalpelom sa i bez otapala, podljepljivanje, učvršćivanje, zaštita i drugo (mentor Eva Winkler); 6. restauratorsko - konzervatorski poslovi na slikama: dokumentiranje, podljepljivanje, čišćenje, učvršćivanje temeljnika i dr. (mentor Eva Winkler).

MATERIJALI I METODE

Potreban materijal i pribor za restauratorsko konzervatorske radove osigurala je Akademija, Općina Legrad, apoteka Zlatka Horvata u Legradu. Pomoć oko sastavljanja skele za rad na oltaru pružio je g. Ivan Telebuh. Proces toplinskog dubliranja vršen je na "toplinskom stolu" u pilani Požgaj. Smještaj (spavanje, hrana) osigurao je Stjepan Hanješ u "Legrađanki". Poslovi su se odvijali uz saznanje župnika Josipa Jagarčeca i punu podršku varaždinskog biskupa msgr. Marka Culeja. Metode kojima smo se služili bile su u skladu s prihvaćenim normama i konvencijama i zbog toga što smo htjeli pokazati studentima multidisciplinarni i multikulturološki pristup takvom radu te u tom smislu djelovati obrazovno i odgojno.

POSTIGNUTI REZULTATI

Rezultate postignute tijekom prve faze Pilot projekta-Legrad 1999. (11.-30. srpnja 1999.) možemo sumirati: 1. Oltar sv. Josipa; 1.1. Likovni pristup u skladu s tradicijom obrazovnog profila Akademije, ali i cjelovitijeg upoznavanja objekta koji će se restaurirati te razvoja senzibiliteta za likovnu kulturu i likovno izražavanje. Studenti su slikali unutrašnji i vanjski dio crkve pod mentorstvom asistenta Tonija Franovića, slikarskim tehnikama akvarela i tempere. Nastali radovi su izloženi, a izložbu je posjetio biskup varaždinski, msgr. Marko Culej. Tom prigodom na izložbi su prezentirani radovi studenata: slike i crteži unutrašnjeg i vanjskog dijela crkve napravljeni slobodnim slikarskim izražavanjem, restauratorski crteži oltara i dio fotodokumentacije; 1.2. Nastavno-restauratorski pristup podrazumijeva cijeli niz održanih predavanja o normama i konvencijama, dokumentiranju, tehnologiji i kakvoći materijala i postupaka, ukupnoj kvaliteti, kao uzročnicima oštećenja oltara, preventivnoj zaštiti i slično (predavanja Š. Horvat Kurbegović), zatim predavanja iz povijesti crkve i baštine toga kraja (predavač D. Feletar), povijest restauracije (Tamara Ukrainčik i Katarina Novljaković); 1.3. Restau-

ratorski pristup radu podrazumijevao je svladavanje restauratorske dokumentacije pod mentorstvom mr. Eve Winkler, koja objedinjuju bilježenje, niz opažanja, shematsko i tehničko crtanje, sondiranje i stratigrafski prikaz slikanih slojeva, grafički prikaz oltara prije, tijekom i nakon zahvata, fotodokumentaciju i drugo u skladu sa zahtjevima struke. Voditelj radova, Eva Winkler, imala je dobru suradnju u mr. rest. Katarini Novljaković i Šefki Horvat Kurbegović; 1.4. Restauratorski rad na korpusu slijedio je nakon dokumentiranja zatečenoga stanja koje su zabilježili svojim fotoaparatom studenti te gospodin Fedor Ličina. U radu je pomagala i Tamara Ukrainčik te Šefka Horvat Kurbegović. U tu svrhu napravljeno je podljepljivanje oštećenja, imobilizacija, konsolidacija, utvrđivanje originalnih slojeva sondiranjem i vizualnim opažanjem. Skinuto je oko 50% preslika. Napravljena je demontaža oltara uz pomoć stolara Stjepana Gorupa. Korpus oltara je temeljito očišćen od prljavštine, uklonjena su gnijezda šišmiša i dr. Demontirani dijelovi oltara su obrađeni i zaštićeni radi očuvanja te transporta prenosivih dijelova; 1.5. Znanstveni pristup s ciljem određivanja uzroka destruktivnih pojava na oltaru, kakvoće upotrijebljenog materijala, analiza slikanih slojeva, lakova, pigmentata i veziva, analitičkim i instrumentalnim metodama napravljen je pod voditeljstvom mentora Šefke Horvat Kurbegović. Također je vršeno stalno mjerenje relativne vlage koja je iznosila i nedopustivih 94%. Tako visoki postotak, nema sumnje, jedan od glavnih uzročnika destruktivnih pojava na objektima i inventaru crkve. Radi zaustavljanja destruktivnih pojava i razvoja mikroorganizama, crvotočina i drugog, pokretni dijelovi oltara podvrgnuti su gama zračenju u institutu Ruđer Bošković u Zagrebu, zahvaljujući suradnji s dr.sc. Duškom Ražemom; 2. Slika svete Lucije i Svete Krunidbe nepoznatog autora. Restauratorsko-konzervatorske radove na slikama započela je Eva Winkler sa studentima i suradnicom Katarinom Novljaković u slijedu: dokumentiranje, uzimanje uzoraka za analizu, čišćenje, podljepljivanje, učvršćivanje temeljnika i dr.; Slike su prenesene na Odsjek za restauriranje umjetnina na Akademiju gdje će biti nastavljeni radovi na njima tijekom ak. god. 2002./2003.; 3. Popratna događanja odnosila su se na slikanje krajolika, muziciranje naših studenata (Marko Grbelja i Milivoj Čeran završili su i srednju muzičku školu), upoznavanje okoline i okruženja, sportske aktivnosti, nogometnu utakmicu uz podršku i suradnju mnogih dobronamjernih stanovnika Legrada. Prva faza Pilot projekta završena je uspješno, a prema našim saznanjima, restauratorsko-konzervatorske radove trebala je nastaviti, uz potporu Općine Legrad, mr. Eva Winkler.

NASTAVAK RADOVA

Općenito je poznato da se složeni poslovi restauracije i konzervacije oltara izvode i nekoliko godina. Završetak započetih radova ovisi o nizu faktora, formalno pravnim, materijalnim i ostalim mogućnostima. Kako se restauratorsko-konzervatorski radovi nisu nastavili tijekom 1999. i 2000. godine, niti je Općina Legrad ugovorila radove s restauratorom i ustanovom koja obavlja takve poslove (dopis Općine Legrad), ostala je potreba da se oltar završi te osiguraju svi potrebni uvjeti, a posebno financijska sredstva. Zbog toga smo uvažili zahtjev Akademiji za nastavkom radova na obnovi oltara. Činjenica da financijske troškove nije moguće podmiriti sa strane Akademije (budući da nije dohodovna ustanova) koja može sudjelovati samo znanjem i udjelom radnih sati nastavnika i studenata, odgodila je nastavak poslova do rješenja toga problema. Zatraženo je rješenje prethodne dozvole od strane Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture RH koje smo dobili u ožujku 2001. godine. Također smo putem natječaja za financiranje programa u kulturi od Ministarstva kulture dobili sredstava u iznosu od cca 20% obzirom na podastrijeti troškovnik radova na oltaru pa smo na izmješ-

tenim dijelovima oltara mogli nastaviti restauratorsko-konzervatorske radove, nažalost tek ak. god. 2001./2002.

Zbog obveze izvršenja plana i programa nastave i plana i programa Odsjeka, smatrali smo da će se izmještanjem pokretnih dijelova oltara u Zagreb na Odsjek ubrzati cijeli restauratorsko-konzervatorski zahvat i završiti radove u objektivno najkraćem mogućem vremenu. Budući da se mr. Eva Winkler nije odazvala ponudi tadašnje dekanice Dubravke Babić da bude mentor restauracije i nastavnik na Akademiji (ORU), za mentora restauracije i konzervacije imenovan je vanjski suradnik, mr. Dragan Dokić, spec. rest. konz. Znanstveni mentor je dr. sc. Šefka Horvat Kurbegović.

Završetak radova ovisi o financiranju, ali i raspoloživosti suradnika u nastavi za taj posao. Nastavak radova je nakon osiguranja financijskih sredstava slijedio tijekom veljače, lipnja, rujna i listopada 2002. godine, kao praktičan rad ili restauratorska praksa. Radilo se na atici i nišama oltara, oblacima s niše, kerubinima s atike, volutama i vijencima atike te drugim prenesenim elementima. Sudjelovali su studenti II. i III. generacije restauratorskog studija te suradnici u asistentskim zvanjima: Zvezdana Jembrih, Tamara Ukrainčik, Andrej Aranicki i Alen Novoselec. Također je obavljena restauratorska praksa *in situ*, tj. u crkvi u Legradu tijekom rujna i listopada 2002. Svrha je i cilj tih radova bilo skidanje preslika, stolarske intervencije, dodatno uzorkovanje i dr. Radi ostvarivanja toga plana, napravljeno je sljedeće: 1. Prijedlog Ugovora o osiguranju uvjeta s općinom Legrad koji podrazumijeva smještaj u punom pansionu za studente i asistente u pansionu "Legradanka"; 2. Izvršeno je dodatno uzorkovanje oltara za znanstveno dijagnosticiranje arhitekture oltara (dr. sc. Š. Horvat-Kurbegović); 3. Analizirano je novo stanje objekta, tj. arhitekture oltara od strane mentora za znanstveni rad Š. Horvat-Kurbegović i mentora i voditelja za restauratorski zahvat mr. Dragana Dokića, temeljom čega je dogovoren plan i program rada s asistentima i studentima, ovisno o zatečenom stanju objekta; 4. Organizirano je mjerenje relativne vlage i temperature u crkvi te predložena kupnja uređaja za permanentno mjerenje i praćenje iste što je od vitalne važnosti za očuvanje svakog kulturnog dobra; 5. Sa župnikom Josipom Jagarčecom razgovaralo se je o planovima i tijeku radova sanacije zgrade te angažiranju crkve i njega osobno u potpori projektu obnove oltara, slika i sl.

Uz potporu Ministarstva znanosti i tehnologije te mentorstvo Šefke Horvat Kurbegović, radit će se studentski diplomski radovi na pojedinim dijelovima oltara, koji podrazumijevaju i znanstveni i restauratorski pristup. Općina Legrad, po načelniku Mladena Verniću, daje stalnu potporu cijelom projektu, uz razumijevanje i uvažavanje svih relevantnih čimbenika. Imenovano je Povjerenstvo za nadzor i konzultacije za rad na umjetnini u sastavu:

- Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel:
viši savjetnik konzervator Ljiljana Nikolajević, prof. povijesti i umjetnosti;
- Akademija likovnih umjetnosti:
doc. dr. sc. Šefka Horvat Kurbegović, dipl. inž. kem. tehnologije
- Mentor restauratorsko-konzervatorskog zahvata u nastavku radova i vanjski suradnik Akademije:
naslovni doc. mr. Dragan Dokić, spec. rest. konz.
- Ovlašteni restaurator i konzervator Emil Pohl, akad. slikar

Rezultati dobiveni tijekom nastavka radova su primjereni raspoloživim financijskim sredstvima i raspoloživom vremenu te mogućem angažiranju nastavnika, stručnjaka i studenata.

5.-6. Skidanjem preslika dolazimo do originalnog oslika oltara; 7. Slika sv. Lucije prije čišćenja. Slikani sloj je nevidljiv, vezivo oslabljeno; 8. Priprema slike za restauratorsko-konzervatorski rad

PLANOVI ZA BUDUĆNOST

Od Ministarstva kulture zatražili smo dodatnu financijsku potporu projektu putem Natječaja za programe u kulturi za 2003. godinu, a o udjelu Općine i drugih potencijalnih sponzora tek trebamo dobiti povratnu informaciju. Na kraju bismo željeli kazati da nas je vodio entuzijazam u obnovi kulturne baštine Republike Hrvatske i radovat će nas završetak koji ne ovisi o nama.

Važno je također naglasiti da je potrebno završiti sanaciju zgrade kako bi se stvorili povoljni mikroklimatski uvjeti za očuvanje kulturnog naslijeđa, koje predstavlja zgrada crkve i kulturno dobro smješteno u njoj, a posebno kada restaurirani oltar bude vraćen na svoje mjesto u crkvi. Naime, samo u povoljnim i kontroliranim mikroklimatskim uvjetima okoline, kao što su relativna vlaga, temperatura, svjetlo, moguće je da se trajanje kulturnog dobra produži, a kulturno naslijeđe zaštititi od oštećivanja i razaranja prouzrokovanog cijelim nizom raznih čimbenika u kojem čovjekovo djelovanje ima ključnu ulogu.

Literatura:

1. Šefka Horvat-Kurbegović, sur., Restauriranje umjetnina - plan i program dodiplomskog studija, ALU, Zagreb, 1997. (međunarodna recenzija)
2. Šefka Horvat-Kurbegović, Metode za razumijevanje baštine, 10. Ružičkini dani, Vukovar, Butula, I. (ur.), Zagreb, 2000., 136 (sažetak, znanstveni rad)
3. Dragutin Feletar, Kulturno-povijesni spomenici općine Koprivnica, Koprivnica, 1992.
4. Šefka Horvat-Kurbegović, Zaštita okoliša i kulturne baštine 2002.
5. Dnevnic rada, dokumentacija i sl.

*obrazloženje manje poznatih skraćenica:

UNESCO: Organizacija ujedinjenih naroda za obrazovanje, kulturu i znanost
ICCROM: Međunarodni centar za promicanje, zaštitu i restauraciju kulturnih dobara
ENCORE: Europsko udruženje visokoškolskih ustanova za edukaciju restauratora
ECCO: Europska konfederacija konzervatorsko-restauratorskih organizacija
CEEPUS: Central European Exchange Program ofr University

SUMMARY

Šefka HORVAT - KURBEGOVIĆ Sc. D.

Academy of Fine Arts in Zagreb

RENEWAL OF CULTURAL HERITAGE IN LEGRAD

In the beautiful Baroque Roman-Catholic Parish Church of the Holy Trinity, which was built in the period from 1779 to 1789 in the very centre of Legrad on the square of the same name, we started restoration and conservation work in July, 1999, at the altar of St. Joseph as a result of many years of cooperation with the Academy of Fine Arts of the University of Zagreb and the Municipality of Legrad. This act was preceded by a number of activities within the Academy itself and outside, as well. For this reason we have tried to show in this article some interesting approaches in the programme of renewal of cultural treasures, which was named PILOT PROGRAMME Legrad 1999. It is featured by two, at first sight contradictory, contents which link education for artistic creativity, education of students in the function of heritage and the science for artistic purposes

Restoration and conservation work started also to be done on the pictures of St. Lucy and the Coronation, although not originally planned at first, as the damage to the pictures had to be stopped promptly, urgently and without delay in order to prevent their further decay.

The renovation works i.e. the Pilot Programme - Legrad 1999 lasted from 11th to 30th July 1999 as transferred education for the students of the Artistic Restoration Department at the Academy of Fine Arts, and continued unfortunately only as late as the academic year of 2001/2002.